



Suomen ilmastopaneeli

Panelistit Kristiina Regina, Markku Ollikainen, paneelin tiedesihteeri Marianne Leino

Ilmastoruokaohjelma

Kansallisen ilmastoruokaohjelman tavoitteeksi on kirjattu kulutetun ruuan ilmastojalanjäljen pienentäminen sekä ymmärryksen lisääminen ruoantuotannosta. Ohjelman mukaan se huomioi "...kaikki kestävyuden näkökulmat: sosiaalinen, taloudellinen, kulttuurinen ja ekologinen". Ilmastoruokaohjelman tavoite kuvataan tulevaisuuden ruokalautasen avulla korostaen kalan ja kasvikunnan tuotteiden kulutuksen lisäämistä ja liha- ja maitotuotteiden kohtuullista käyttöä. Näiden ohella lautanen nostaa ruokahävikin vähentämisen ja lannan käytön tehostamisen päärooliin. Ohjelmassa esitetään joukolla vaikuttavuustavoitteita konkretisoimaan tavoitteita.

Suomen ilmastopaneelin näkemykset

On hyvä ja tarpeen, että ruokajärjestelmän ilmastokestävyttä edistetään. Ylivoimainen pääosa ruoantuotannon päästöistä syntyy alkutuotannossa. Suomen maatalouden tuottamien kasvihuonekaasupäästöjen määrä on merkittävä. Päästöt eivät juuri ole laskeneet ja maaperäpäästöt ovat jopa trendinomaisesti lievästi kasvaneet. Maatalouden päästöjen suhteellinen osuus Suomen kokonaispäästöistä kasvaa jatkuvasti, koska muilla sektoreilla päästöjä on vähennetty ja vähennetään merkittävästi.

Yleisarvio

Ilmastoruokaohjelmassa ei tunnisteta riittävän selkeästi ja painokkaasti päästövähennysongelman mittakaavaa ja tarvittavien ratkaisujen kiireellisyyttä. Maataloudella on tärkeä tehtävä sekä taakanjakosektorin että maankäyttösektorin tavoitteiden saavuttamisessa. Ilmastoruokaohjelman luonnoksessa puhutaan taakanjakosektorille voimassa olevasta 39 % päästövähennystavoitteesta vuoteen 2030. Tavoite kuitenkin kiristyy uuden EU:n ilmastopaketin myötä: komissio ehdottaa Suomen taakanjakosektorin päästövähennystavoitteeksi 50 % vuoteen 2030 mennessä. Tämän tavoitteen saavuttaminen ilman selkeitä päästövähennyksiä maataloudessa on enemmän kuin vaikeaa.

Ollakseen todella *ilmastoruokaohjelma* ohjelman tulee antaa ruoantuotannon ilmastovaikutuksille suurempi ja selkeämpi rooli. *Ilmastopaneeli katsoo, että ohjelman tulisi tarjota arvio tilannekuvasta, alkutuotannon kasvihuonekaasupäästöjen roolista ruokajärjestelmän kokonaispäästöissä sekä päästöjen lähteistä.*

Ohjelma ei korvaa valmistelussa olevaa maatalouden ympäristökorvausjärjestelmää, mutta alkutuotannon päästöjen kautta sillä on tiivis yhteys siihen. Huomattavaa on, että ruokavalion valinnasta juontuvat muutoksetkin päästöissä toteutuvat markkinoiden ja maatalouspolitiikan monimutkaisen yhteisvaikutuksen kautta. Kuluttajan ruokavalinnoilla on vaikutusta kasvihuonekaasupäästöihin, mikäli ruoan valmistus ja tarjonta sekä alkutuotanto reagoivat riittävästi valintoihin, maatalouspolitiikka ei absorboi kulutuksen muutoksen vaikutuksia maatalouteen ja toisaalta kuluttajan valinta on riittävän informoitu. Jos esimerkiksi lihan kulutus laskee, mutta sen lihan vientiä tuetaan viljelijöiden menetettyjen tuottajien tulojen kompensoimiseksi, ei ruokavalinta luo päästövähennyksiä maatalouteen. Jos kuluttajien valinnat vähentävät kivennäismailla tuotetun lihan kulutusta mutta lisäävät turvemaalla tuotettujen kasvien käyttöä, ruokavalinta ei välttämättä laskekaan kasvihuonekaasupäästöjä. Ohjelmassa olisikin tähdellistä arvioida, kuinka suureen osaan päästöjä voidaan vaikuttaa ruokavalion muutoksilla, mikäli itse päästöjä aiheuttavissa tuotantotavoissa ja maankäytössä ei tapahdu suotuisia muutoksia, ja sen nojalla myös päätellä mitä toimia alkutuotannossa tarvitaan.

Ilmatoruokaohjelma on laadittu niin, että alkutuotannon päästöjen rooli häivytetään taustalle ja vastuu siirretään kulutukseen. Kuten edellä havainnollistettu, ruokavalion muutokset eivät yksinään johda kuormittavien tuotantotapojen muutokseen, vaan se tarvitsee muutosta tukevaa politiikka alkutuotantoon.

Ilmastopaneeli ehdottaa, että ilmatoruokaohjelmassa tuodaan selvemmin esiin, mikä rooli ja määrällinen vaikutus ruokavalion muutoksilla on ja kuinka tuotantotapoja ja maankäyttöä tulee muuttaa, jotta kulutuksen muutoksilla saavutettaisiin mahdollisimman suuri ilmastohyöty.

Ruoantuotannon ja ruokajärjestelmän arvioidaan muuttuvan merkittävästi, kun soluviljeltyt kasvis- ja eläinproteiinit sekä soluviljelty liha yleistyvät. Näitä tuotteita on jo nyt markkinoilla ja uusia tuotteita arvioidaan tulevan markkinoille kiihtyvään tahtiin. Ruoantuotantoa siirtyy teollisiin bioreaktoreihin eikä perinteistä viljelymaata tarvita samaa määrää kuin aiemmin. Soluviljeltyt proteiinit voivat palvella joko kulutusta tai toimia kotieläinten rehuna. Bioreaktorit hyödyntävät maatalouden tuottamaa glukoosia, joten ne myös muovaavat maatalouden tuotantorakennetta. Solumaatalous voi auttaa vähentämään merkittävästi kasvihuonekaasupäästöjä ja myös ravinnehuuhtoumaa, kunhan vapautuvat pinta-alat ohjataan ilmastokestäviin kohteisiin. Solumaatalous voi tarjota Suomelle merkittävän vientimahdollisuuden, sillä Suomi on mukana alan eturivin tuotannossa.

Ruokajärjestelmän tulee varautua tulevaan kehitykseen. Tämä koskee niin ruokateollisuutta, alkutuotantoa kuin kuluttajakin. Kehitys voi vaatia muutoksia maataloutta koskevaan lainsäädäntöön, se edellyttää uuden tuotannon sääntelyä sekä tuotantoa koskevia sertifikaatteja toiminnan pelisääntöjen muuttamiseksi ja kuluttajien informoimiseksi. On myös mahdollista, että kehitys johtaa koko EU:n CAP-politiikan syvälliseen revisioon.

Ilmastopaneeli ehdottaa, että ruokaohjelmaan kirjataan varautuminen soluviljeltyjen proteiinien ja lihan tuotantoon ja sen vaatimiin muutoksiin ruokajärjestelmässä.

Yksityiskohtaisia huomioita

Taulukko ja tavoitteet. Ilmatoruokaohjelma on rakennettu taulukoihin, joissa määritetään aihealue, vaikuttavuustavoite ja seuranta. Yllättävää on, että kunkin tavoitteen toteutumiseen liittyviä toimenpiteitä ei juuri esitetä. Ohjelmassa ei liioin osoiteta yksittäisten vaikuttavuustavoitteiden kokoluokkaa suhteessa kokonaistavoitteeseen. Lopputuloksena pienet ja isot asiat menevät sekaisin eikä luoda selkeää käsitystä siitä, mitkä toimet olisivat vaikuttavimpia ja siksi priorisoitavia. Taulukot vaikuttavat myös viimeistelemättömältä ja niistä puuttuu konkreettisuutta. Esimerkiksi virke ”suositamme ...kasvispainotteista ruokailua”, ei vastaa sitä tarkkuustasoa, jota ilmatoruokaohjelmalta odotetaan.

Ruokavalio. Ruokavalion arvioidaan muodostavan viidenneksen kulutuksen hiilijalanjäljestä. Suurimman osan ravinnon ilmastokuormasta aiheuttavat liha- ja maitotuotteet, yhteensä arviolta 65 %. Myös tässä osiossa ilmatoruokaohjelmaa tilannekuva jää epäselväksi. Lihan määrän vähennystavoitteessa (-30 %) viitataan FinRavinto 2017 –kulutustasoon, mutta ei anneta numeerista vertailutasoa, josta lihan kulutusta tulisi vähentää. FinRavinto 2017 –tutkimuksen mukaan tilanne on seuraava: miehet käyttivät keskimäärin lihaa 182 g/vrk ja naiset 107g/vrk, joista kanan ja kalkkunan osuus miehillä 43 g/vrk ja naisilla 36 g/vrk. Punaisen ja prosessoidun lihan käyttösuositus, enintään 500 g viikossa, ylittyi siis peräti 79 %:lla miehistä ja 26 %:lla naisista.

Jos tarkastellaan vielä nk. planetaarisesti kestävä ruokavalion suosituksia¹, joiden mukaan punaisen lihan kestävä kulutus päivittäisessä ruokavaliossa olisi 0-28 g ja siipikarjan 0-58 g, tullaan nopeasti johtopäätökseen, että suomalainen lihankulutus on huolestuttavan suurta.

Ilmatoruokaohjelmassa tulisi ottaa paljon konkreettisempi ote ruokavaliomuutoksella aikaansaatavien ilmastopäästöjen hillintään; olisi ollut parempi antaa selkeitä grammamääriä konkretisoimaan tavoitteita sekä esittää vähintään lihankulutuksen puolittamista. Samaan aikaan on

¹ Willet et al. 2019, *The Lancet*, Volume 393, Issue 10170, Pages 447-492, Food in the Anthropocene: the EAT– Lancet Commission on healthy diets from sustainable food system.

huolehdittava, että kuluttajan valinta todella johtaa päästövähennyksiin, kuten yllä todettiin. Julkisilla hankinnoilla voitaisiin tehdä valtavasti, mutta esimerkiksi yksittäinen kasviruokapäivä kouluissa on auttamattomasti liian hidasta ja näkemyksetöntä kehitystä.

Maankäyttö. Ilmastoruokaohjelman tavoitteissa ei ole pellonkäytölle asetettu mitään tavoitteita. Peltoalan määrä ja sen käyttö ovat kuitenkin ilmastotavoitteiden kannalta olennaista, eikä ole riittävää, että mainitaan ainoastaan eläinten lannan hyödyt, muttei sitä, että eläintuotannon vähentäminen pienentäisi peltoalan tarvetta. Peltojen käytön soisi olevan monipuolisesti käsitelty näin yksipuolisen tarkastelun sijaan. Kohdassa 'Maankäyttö' olisi voinut tavoitella vaikkapa laajaperäisen pellonkäytön vähentämistä muualla kuin aidosti monimuotoisuutta tukevilla kohteilla, koska laajaperäisyyteen kannustava politiikka on johtanut pellonraivauksen kasvuun.

Hiilensidonta. Hiilensidontan yhteydessä toimet on rajattu vain syväjuurisiin kasveihin ja nurmiin ja nurmialan kehitykseen. Ohjelmassa ei esitetä suunnitelmia aluskasveista tai viljelykiertojen monimuotoistamisesta sekä perusparannuksista, joilla satoa ja kasvintähteitä saadaan hiilisyötteeksi lisää. Maatilojen kannattavuuden kohdalla olisi voinut nostaa hiilikrediittien tuottamisen, joilla voisi saada rahoitusta esimerkiksi turvepeltojen vettämiseen. Esimerkiksi Tanskan ilmastopaneeli on arvioinut, että maan 175 000 ha turvemaan aiheuttamista 4,8 Mt päästöistä voitaisiin vähentää vettämällä jopa 4,1 Mt, kun kustannukset vaihtelisivat pääosin välillä 20 – 140 DKK/t CO₂e (n. 3-20 €/t CO₂e) ja olisivat suurimmillaan 200 DKK/t CO₂e (n. 30 €/t CO₂e).²

² <https://klimaraadet.dk/da/analyser/kulstofrige-lavbundsjoeder>